

УДК 343.9(477)

І.С. ШАПКІН, Інститут права ім. Володимира Сташиса Класичного приватного університету

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ.СТ. 255, 257, 258³, 260 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Ключові слова: суб'єкт злочинів, статті 255, 257, 258³, 260 Кримінального кодексу України

З усіх елементів складу злочину, суб'єкт злочину традиційно має найменш проблемно-дискусійний характер. На підставі чинного кримінального законодавства, а саме ст.18 КК України, суб'єктом злочину являється фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до чинного Кодексу може наставати кримінальна відповідальність [1, с.12].

Серед поглядів вчених також не має суттєвих відмінностей відносно визначення поняття «суб'єкт злочину». Так, наприклад, на думку Є.В. Стрельцова, суб'єкт злочину – це фізична осудна особа, що здійснила злочин у віці, з котрого відповідно до кримінального кодексу може наступати кримінальна відповідальність [2, с.124]. На думку М.Й. Коржанського, суб'єкт злочину – це сукупність ознак, вказаних в кримінальному законі, і визначаючих особу, яка може і повинна бути відповідальною за вчинене діяння [3, с.173].

Тобто, аналізуючи думки авторів, які займалися дослідженням зазначеного елементу складу злочину або торкалися тлумачення цього поняття у своїх дослідженнях, можна дійти висновку, що суб'єкт злочину – це фізична, осудна особа, яка досягла певного (встановленого кримінальним законом) віку.

Відповідно до вищевказаного можна виділити основні ознаки, які притаманні суб'єкту злочинів, передбачених ст.ст. 255, 257, 258³, 260 Кримінального кодексу України:

- фізична особа;
- осудність;
- досягнення певного віку.

Вказані ознаки являються обов'язковими ознаками суб'єкту злочину. Необхідно зауважити, що в деяких випадках кримінальне законодавство передбачає необхідність наявності й інших, поряд із зазначеними, ознак суб'єкта (наприклад, громадянство, стан особи, посада тощо), але ці ознаки являються факультативними, тобто необов'язковими, а така особа іменується так званим «спеціальним суб'єктом».

Метою даної статті є дослідження особливостей суб'єкту злочину як елемента складів злочинів, передбачених ст.ст. 255, 257, 258³, 260 КК України. Її новизна полягає в аналізі ознак суб'єкту злочинів, які передбачають відповідальність за створення стійких злочинних об'єднань та наданні відповідних пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства.

Першою з вказаних ознак є те, що винним у вчиненні злочину може бути лише людина. Тобто, суб'єктом злочину може бути лише розумна істота, яка має свідомість, а саме може усвідомлювати свої дії та керувати своїми діями, а отже і нести відповідальність за їх вчинення. Ця ознака закріплена у чинному кримінальному законодавстві таким чином, що у ньому міститься вказівка, що суб'єктом злочину може бути громадянин України, особа без громадянства (не залежно від того постійно чи не постійно вона проживає на території України) та іноземні громадяни, виключення складають особи, які володіють дипломатичним імунітетом.

Відповідно до чинного кримінального законодавства, юридична особа не може бути суб'єктом злочину. Але, необхідно зауважити, що деякі автори при дослідженні зазначеного елемента складу злочину розглядали питання кримінальної відповідальності юридичних осіб [4–6].

Вважаючи те, що розкриття зазначеного вище проблемного питання науки кримінального права не є безпосередньою метою нашого дослідження, вважаємо за доцільне зазначити, що ми підтримуємо позицію вчених, які вважають, що суб'єктом кримінальної відпо-

відальності може бути лише фізична особа, оскільки при передбаченні у кримінальному законодавстві відповідальності юридичних осіб буде порушений основний принцип кримінального права – особистої відповідальності.

На підставі зазначеного можна зробити висновок, що суб'єктом злочинів, передбачених ст.ст.255, 257, 258³, 260 КК України може бути лише фізична особа, а саме громадянин України, особа без громадянства (не залежно від того постійно чи не постійно вона проживає на території України) або іноземний громадянин (у разі відсутності у нього дипломатичного імунітету).

Наступною ознакою суб'єкта злочину є осудність. Відповідно до ст.19 КК України осудною визнається особа, яка на момент вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними [1, с.12]. Здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними означає здатність особи усвідомлювати суспільну небезпечність вчинюваного нею діяння та можливість настання певних суспільно небезпечних наслідків, у результаті його вчинення та можливість усвідомлено керувати своїми діями під час вчинення того чи іншого злочину, передбаченого тією чи іншою статтею Особливої частини КК України [7, с.18; 8, с.76].

Необхідно зауважити, що здатність усвідомлювати свої дії та можливість настання суспільно небезпечних наслідків характеризується рівнем розвитку людини, рівнем його соціального інформування, рівнем суспільної зрілості та станом психіки, а саме відсутністю хворобливих розладів у психічній діяльності [9, с.3].

Отже, на підставі вищевказаного, можна зробити висновок, що зазначена ознака суб'єкта злочину, при вчиненні особою злочину, передбаченого ст.255 КК України характеризується розумінням того, що вона: створює злочинну організацію; керує злочинною організацією; є членом злочинної організації; приймає участь у злочинах, вчинюваних злочинною організацією; організовує зустріч (сходку) представників злочинних організацій

або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп; керує такою зустрічю (сходкою); сприяє такій зустрічі (сходці).

При вчиненні особою злочину, передбаченого ст.257 КК України, розумінням того, що вона: організовує банду; є членом банди; приймає участь у вчинюваному бандою нападі.

При вчиненні особою злочину, передбаченого ст.258³ КК України, розумінням того, що вона: створює терористичну групу або терористичну організацію; керує терористичною групою або терористичною організацією; є членом терористичної групи або терористичної організації; оказує матеріальне, організаційне або інше сприяння створенню терористичної групи або терористичної організації; оказує матеріальне, організаційне або інше сприяння діяльності терористичної групи або терористичної організації.

При вчиненні особою злочину, передбаченого ст.260 КК України, розумінням того, що вона: створює не передбачене законом воєнізоване формування; є членом не передбаченого законом воєнізованого формування; створює не передбачене законом збройне формування; є членом не передбаченого законом збройного формування; керує не передбаченими законом воєнізованим або збройним формуваннями; оказує фінансування не передбачених законом воєнізованого або збройного формувань; постачає зброю, боєприпаси, вибухові речовини чи військову техніку не передбаченим законом воєнізованому або збройному формуванням; приймає участь у складі не передбачених законом воєнізованого або збройного формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян.

Наступною обов'язковою ознакою суб'єкта злочину являється вік.

Необхідно зауважити, що вік – це встановлений документами юридичний період життя людини. Особа вважається такою, що досягла

віку, з якого настає кримінальна відповідальність, не в день народження, а по закінченні доби, на котру приходиться цей день, тобто з нуля годин наступної доби [10, с.29]. Справедливо визнавалося, ще в історії розвитку кримінального права, що людина не народжується одразу особою, для цього потрібний тривалий процес фізичного, розумового та морального становлення. До досягнення певного віку людина не тільки в правовій, а й у соціологічній літературі не визнається повноцінним суб'єктом суспільних відносин [11, с.41].

Відповідно до чинного кримінального законодавства, а саме ч.1 ст.22 КК України, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років [1, с.13]. Розкриваючи це питання необхідно зауважити, що у ч.2 ст.22 КК України міститься вичерпний перелік злочинів, відповідальність за вчинення яких настає з чотирнадцяти років. Передбачення законодавцем зниженого віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність у ч.2 ст.22 КК України обґрунтовується підвищеною суспільною небезпечністю таких злочинів та розповсюдженістю їх вчинення серед осіб, які досягли саме такого віку.

Аналізуючи чинне кримінальне законодавство можна дійти висновку, що суб'єктом злочинів, дослідженню яких присвячена ця робота, є особа, яка на момент їх вчинення досягла: ст.255 – 16 років, ст.257 – 14 років, 260 – 16 років.

Відносно злочину, передбаченого ст.258³ КК України, необхідно зазначити наступне. Вказана норма не міститься у вичерпному переліку злочинів, зазначеному у ч.2 ст.22 КК України, відповідальність за вчинення яких настає з чотирнадцяти років, отже, можна зробити висновок, що суб'єктом цього злочину є особа, яка досягла шістнадцятирічного віку. Але, у зазначеній нормі міститься ст.258 КК України і необхідно зауважити, до змін, що були внесені у кримінальне законодавство 21.09.2006 р. [12] норма передбачена ст.258³ КК України являлася особливо кваліфікуючою ознакою ст.258 (ч.4 ст.258 КК України), а

після зазначених змін діяння, що були передбачені у ст.258 КК України були переформовані у окремі норми: ст.258–258⁴ чинного КК України. Не зважаючи на зазначене, зміни до ч.2 ст.22 КК України внесені не були.

На підставі зазначеного ми вважаємо, що положення ч.2 ст.22 КК України не відповідає положенням Особливої частини, в частині змін, що мали місце відносно злочинів проти громадської безпеки, стосовно терористичної діяльності. Отже, як на нас, суб'єктом злочину, передбаченого ст.258³ КК України являється особа, яка досягла чотирнадцятирічного віку, а ч.2 ст.22 КК України потребує внесення відповідних доповнень.

З цього, з урахуванням великої суспільної небезпечності досліджуваних злочинів, на нашу думку, доцільним є більш глибоке дослідження питання стосовно віку суб'єкта злочину.

Ми вважаємо, що є цілком логічним те, що за такі форми об'єктивної сторони, як: створення злочинної організації, керування злочинною організацією, організація зустрічі (сходки) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп; керування такою зустріччю (сходкою); сприяння такій зустрічі (сходці); організація банди, створення терористичної групи або терористичної організації; матеріальне, організаційне або інше сприяння створенню терористичної групи або терористичної організації; оказує матеріальне, організаційне або інше сприяння діяльності терористичної групи або терористичної організації; створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, керування не передбаченими законом воєнізованими або збройними формуваннями; фінансування не передбачених законом воєнізованого або збройного формувань; постачання зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуван-

ням, встановлено, що кримінальна відповідальність може наступати з шістнадцяти років, через те, що особа, навіть, і при досягненні 16-річного віку навряд чи зможе вчинити вказані дії.

Але відносно таких форм об'єктивної сторони зазначених злочинів, як: участь у злочинній організації; участь у злочинах, вчинюваних злочинною організацією; участь у банді; участь у вчинюваних бандою нападах; участь у терористичній групі або терористичній організації; участь у складі не передбачених законом воєнізованого або збройного формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян, суб'єктом злочину може являтися особа, яка досягла чотирнадцятирічного віку, оскільки, на нашу думку, особи, які досягли зазначеного віку в змозі вчинити та усвідомлювати вказані діяння.

Крім того, для підтвердження зазначеного необхідно зауважити, що в останні роки в нашій державі спостерігається стійка тенденція «зниження віку злочинності», в тому числі і участь неповнолітніх осіб у діяльності стійких злочинних об'єднань, що підтверджується статистичними даними МВС України [13].

На підставі досвіду іноземних держав можна зазначити, що, наприклад, в Афганістані існують збройні формування за національною ознакою і прихильністю до релігійних ідей, які є народним ополченням і створюються з метою захисту населення і боротьби з прихильниками інших релігій. Зазначені угруповання формуються в основному з випускників медресе (релігійних шкіл), які передбачають випуск осіб з 15 років [14].

У Чеченській Республіці існують спеціальні табори з підготовки смертників, які залучаються до вчинення злочинів терористичної спрямованості. Основним контингентом цих таборів є молоді люди віком від 14 до 25 років [15, с.78].

Крім того, відповідно до чинного кримінального законодавства України, законодавець встановив, що за вчинення деяких злочинів (ст.187 КК України «Розбій», ст.257 КК України «Бандитизм»), які є суміжними відносно

злочину, передбаченого ч.4 ст.260 КК України (участь у складі не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян), підлягають кримінальній відповідальності особи, які досягли 14-річного віку на момент їх вчинення.

Таким чином, на підставі вищевказаного, можна дійти висновку про доцільність перегляду питання про вік відповідальності суб'єкта злочинів, що досліджуються, у бік його зниження до 14 років.

У зв'язку з зазначеним та враховуючи велику суспільну небезпечність досліджуваних злочинів, на нашу думку, є доцільним внесення змін до ч.2 ст.22 КК України та викладення її наступним чином: після словосполучення «...диверсію (стаття 113)...» доповнити «...створення злочинної організації (стаття 255), бандитизм (стаття 257), терористичний акт (стаття 258), створення терористичної групи або терористичної організації (стаття 258³), створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (стаття 260)...».

ЛІТЕРАТУРА

1. Уголовный кодекс Украины (с изменениями и дополнениями по состоянию на 15 августа 2009 г.). – Неофіц. вид. – Х. : Одиссей, 2009. – 304 с.
2. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / під ред. Є. Л. Стрельцова. – Х. : Одиссей, 2005. – 864 с.
3. Коржанський М. Й. Кримінальне право України. Загальна частина / Коржанський М. Й. – К. : Наук. думка, 1996 р. – 334 с.
4. Михайлов О. О. Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. О. Михайлов. – К., 2008. – 16 с.
5. Фріс П. Л. Юридична особа як суб'єкт злочину за законодавством країн Європи та

Америци / П. Л. Фріс // Науковий вісник Львівськ. держ. ун-ту внутр. справ. Серія юридична. – 2007. – № 3. – С. 338–344.

6. Щедрин Н. Уголовная ответственность юридических лиц или иные меры уголовно-правового характера в отношении организаций / Н. Щедрин // Уголовное право. – 2009. – № 1. – С. 58–61.

7. Васильев А. А. До питання про визначення поняття осудності у кримінальному праві / А. А. Васильев // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. – 2006. – С. 14–18.

8. Спасенников Б. Вменяемость как категория уголовного права / Б. Спасенников // Уголовное право. – 2003. – № 2. – С. 75–76.

9. Ломако В. А. Осудність та неосудність за кримінальним правом України : конспект лекцій / Ломако В. А. – Х. : Укр. юрид. акад., 1993 р. – 24 с.

10. Арутюнов А. А. Субъект преступления

совершенного в соучастии / А. А. Арутюнов // Современное право. – 2002. – № 9. – С. 29–31.

11. Тугаринов В. П. Личность и общество / Тугаринов В. П. – М. : Мысль, 1965. – 191 с.

12. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінально-процесуального кодексу України щодо запобігання тероризму» : від 21.09.2006 р.

13. Експрес інформація «Про стан злочинності на території України». – К. : Департамент інформаційних технологій, 2001–2010 рр.

14. Армия талибов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://antiterror.ntvru.com/article/20.html>.

15. Агапов П. В. Организация незаконного вооруженного формирования или участие в нем: политико-правовой, криминологический и уголовно-правовой анализ / Агапов П. В., Хлебущкин А. Г. – М. : АНО «Юридические программы», 2005. – 133 с.

Шапкін І. С. Суб'єкт злочинів, передбачених ст.ст. 255, 257, 258³, 260 Кримінального кодексу України / І. С. Шапкін // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 987–991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11siccku.pdf>

Досліджено особливості суб'єкту злочинів, які передбачають відповідальність за створення стійких злочинних об'єднань (ст. ст. 255, 257, 258³, 260 КК України).

***

Шапкин И.С. Субъект преступлений, предусмотренных ст.ст. 255, 257, 258³, 260 Уголовного кодекса Украины

Исследованы особенности субъекта преступлений, предусматривающих ответственность за создание стойких преступных объединений (ст. ст. 255, 257, 258³, 260 УК Украины).

***

Shapkin I.S. The Subject of the Crimes Provided by the Clause of Clause 255, 257, 258³, 260 Criminal Codes of Ukraine

The features of subject of crimes, foreseeing responsibility for creation of proof criminal associations are researching (clause 255, 257, 258³, 260 Criminal Codes of Ukraine).